

Türkiye Cumhuriyeti'nde, kurulduğu günden bu yana, hatta daha öncesinden beri, "Batılılaşma" ile "Modernleşme" eş tutulmuş ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'yi Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya yönelmiştir. Bu nedenle ülke, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiş, yine aynı nedenle, Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalamamıştır. Bugün Türkiye, Avrupa çapında tüm önemli kuruluşlara üyedir; bunun tek istisnası Avrupa Birliği'dir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin hem Birlik hem de Türkiye açısından ciddi zorluklar yaratacağı gibi, önemli fırsatlar ve yararlar da getireceği açıktır.

Ekonomik, siyasi ve diğer bir çok nedenden dolayı dünyada bölgeselleşme hareketleri görülmüştür Avrupa Birliği bu hareketler içinde en başarılı olanıdır. Bölgesel olarak başlayan ekonomik ve siyasi entegrasyon derinleşerek ve genişleyerek sürmektedir.

Ortak gümrük tarifeleri ve ortak para birimi ile ekonomik birliğinin yanında siyasi birliğini de tamamlama aşamasında olan devletlerin oluşturduğu ve Avrupa Birliği olarak isimlendirilen topluluk ilk olarak 1951 yılında zamanın Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yaptığı çağrı ile Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg tarafından Avrupa Kömür ve Çelik Birliği olarak (AKÇB) kurulmuştur. Adı geçen devletler arasında 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren antlaşma ile de Birlik adını, Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak değiştirmiştir. 1992 yılında Maastricht'te yapılan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği antlaşması ile Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

Topluluğun amacı; bir ortak pazar ve ekonomik ve parasal bir birlik kurmak ve antlaşmada öngörülen ortak politikaları uygulamaya koymak suretiyle, topluluğun bütününde, ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde gelişimini, yüksek seviyede bir istihdam ve sosyal korumayı, kadın ve erkek eşitliğini, enflasyonsuz ve sürdürülebilir bir büyümeyi, üst derecede rekabet edilebilirliği ve ekonomik performansların birbirine yaklaştırılmasını, çevrenin yüksek seviyede korunmasını ve kalitenin iyileştirilmesini, hayat standardının ve kalitesinin yükseltilmesini ve üye devletler arasında dayanışmayı ve ekonomik ve sosyal kaynaşmayı sağlamaktır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde Kopenhag ekonomik ve siyasî kriterlerini yerine getirilmesindeki performansı, Topluluğa ikinci genişleme sürecinde üye olan Yunanistan ve son genişleme halkasında Birliğe katılan Polonya'nın performansı karşılaştırmalı bir analiz yapılarak incelenmiştir.

Tezin birinci bölümünde, ortak gümrük tarifeleri ve ortak para birimi ile ekonomik birliğin yanında siyasî birliğini de tamamlama aşamasında olan AB'nin oluşumunu sağlayan toplulukların (AKTC, AAET, AET) kuruluşu ve süreç içinde birleşerek AT'yi oluşturmaları değinilecektir. Avrupa Topluluğunu, Avrupa Birliğine dönüştüren antlaşmalar, birliğe getirdikleri yenilikler bağlamında ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Birinci bölümün ikinci kısmında, Batı Avrupa bütünleşmesinde başlangıçtan günümüze dikkat çeken iki ana eğilimden, derinleşme ve genişleme politikalarına yer verilmiştir. Derinleşme; işbirliği yapılan alanların genişlemesi, üye ülkelerin mutlak egemenlikleri altında bulunan yasama, yürütme ve yargı gibi alanlarda ortak uygulama alanların giderek artan biçimde Birliğin kurumlarına devredilmesini ifade etmektedir.

Avrupa bütünleşmesinde en az derinleşme kadar önemli olan diğer eğilim ise genişleme boyutudur. AB'nin çekirdeği diyebileceğimiz AKTÇ'yi 1951 yılında Paris'te kuran altı ülke 1957 yılında Roma Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu oluşturmuşlardır. Bundan sonra Topluluğun yeni üyeler kabul ederek öncelikle ekonomik hacmini ve coğrafi sınırlarını genişlettiği görülmektedir. Avrupa Topluluklarında ilk genişlemesinin, benzer yönetim dokusu ve kalkınma seviyesine ulaşmış ülkelerle yapmış olsa da, daha sonraki genişlemelerini siyasî ve ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelerle de yaptığı gözlenmektedir. Yunanistan AB üyesi olduğu dönemde, içinde bulunduğu siyasî ve ekonomik istikrarsızlık ortamında AB'nin destekleyici tutumu ve Avrupa'ya coğrafi ve kültürel yakınlığı ile üye olmayı başarmıştır.

Avrupa Topluluğu (AT) ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye ile AB arasındaki ilişkisine, süreci etkileyen olaylar ışığında ana hatlarıyla değinilecektir. Süreç içinde zaman zaman kesilme noktasına gelen ilişkiler, Türkiye'nin 1999 yılında yaşadığı deprem felaketiyle yeniden başlamış ve Türkiye'nin tam üyelik için aday gösterilmesiyle hız kazanmıştır. AB adaylığı ülkenin hem siyasî hem de ekonomik olarak köklü bir değişim yaşamasına vesile olmaktadır. Zira, AB beşinci genişleme ve sonrasında aday ülkelere siyasî ve ekonomik alanlarda belirli kriterleri yerine getirmelerini tam üyelik için önkoşul olarak belirlemiştir. 1993 yılında Kopenhag zirvesinde kararlaştırılan söz konusu kriterler:

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarlı işleyişi (Siyasî Kriterler)
- İşleyen bir pazar ekonomisine sahip olmanın yanı sıra AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi (Ekonomik Kriterler),

- Üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme yeteneği (Müktesabat Uyumu)

olarak belirlenmiştir. Bu kriterlere ek olarak 1995 Madrid zirvesinde, AB mevzuatının, aday ülkelerce etkili biçimde uyumlaştırılması ve uygulanması hususu da üyelik kriterlerine eklenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, genişleme sürecinde aday ülkeler için belirlenen siyasi ve ekonomik uyum kriterleri ana hatlarıyla tanımlanmıştır. Yunanistan, Polonya ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasi kriterlere uyum performansı, Kopenhag kriterlerinin, siyasi ve ekonomik ölçütleri çerçevesinde analiz edilecektir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde, Türkiye ve Polonya'nın Kopenhag kriterlerini yerine getirme performansı ve Yunanistan'ın topluluk içindeki politikalara uyum performansı karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada, Yunanistan, yaklaşık olarak Türkiye ile aynı dönemde ve benzer şartlarda üyelik için başvurmuş bir ülke olduğu için seçilmiştir. Coğrafi konumu ve ülkelerin tarihi Yunanistan ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasî yönelimlerinde rol oynayan önemli unsurlardan biridir. Bir taraftan Batı Avrupa'ya olan yakınlıkları, diğer taraftan Akdeniz'in stratejik noktalarında yer almaları, bu ülkelerin ortak ve ulusal deneyimlerine önemli etkilerde bulunmuştur. Bu bağlamda Batı Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik yada siyasî gelişmeler, çoğu kez Avrupa'nın güney kanadını oluşturan bu ülkeler için engeller ve fırsatlar yaratmıştır.

Polonya ise Sovyet Blok'undan ayrıldıktan sonra on yıllık kısa bir süre içinde, piyasa ekonomisine geçen bir ülke olarak, Kopenhag kriterlerini yerine getirme performansı, nüfus yapısının büyüklüğü, ekonomik büyüme performansının yabancı sermayeye bağımlılığı ve sektörel yapı içinde tarım kesimindeki yaşanan problemler vb. konularda benzerliği nedeniyle karşılaştırma için seçilmiştir. Polonya 2004 Mayıs ayı itibariyle, topluluğa üye olan bir ülke olarak Kopenhag kriterlerini yerine getirmede, AB Komisyonu 2002 yılı ilerleme raporunda teyit edildiği gibi başarılı bulunmuştur. Polonya, Türkiye ile yapısal benzerliklere sahip olduğu tarım sektöründe zor bir müzakere dönemi geçirmiş ancak özellikle tarımsal alanda kurumsallaşma, mülkiyet haklarında yapılan düzenlemeler ve tarım nüfusunun azaltılmasında başarılı olmuştur. Bu başarının arkasında, ülkede uygulanan politikalar yanında AB'nin siyasi ve ekonomik desteği de önemli bir paya sahiptir.

Türkiye'nin AB üyeliğinden kazanacağı faydalar ile AB'nin bu üyelikten kazanacağı faydalar da, sonuç bölümünde ele alınacak konular arasındadır.